

О.Б.Дубчак

Ст. викладач кафедри психології і педагогіки

Університету сучасних знань

**Проблема диференціації та індивідуалізації навчання психології в
зкладах післядипломної педагогічної освіти**

У статті розглядається питання викладання психології в закладах післядипломної педагогічної освіти на засадах диференціації та індивідуалізації. Представлена комплексна програма курсової підготовки з психології для вчителів з урахуванням їх професійних потреб і індивідуальних запитів, яка сприяє безперервному професійному самовдосконаленню і особистісному зростанню.

Ключові слова: диференціація, індивідуалізація, післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, комплексна програма, психологічний супровід.

Е. Б. Дубчак

Ст. преподаватель кафедры психологии и педагогики

Университета современных знаний

**Проблема дифференциация и индивидуализация обучения
психологии в учреждениях последипломного педагогического
образования.**

В статье рассматриваются вопросы преподавания психологии в учреждениях последипломного педагогического образования на основе дифференциации и индивидуализации. Представлена комплексная программа курсовой подготовки по психологии для учителей с учетом их

профессиональных потребностей и индивидуальных запросов, которая способствует непрерывному профессиональному самосовершенствованию и личностному росту.

Ключевые слова: дифференциация, индивидуализация, последипломное образование, повышение квалификации, комплексная программа, психологическое сопровождение.

O.B. Dubchak

The problem of differentiation and individualization of teaching psychology at postgraduate pedagogical education schools

This article studies the teaching of psychology at postgraduate pedagogical education schools on the principles of differentiation and individualization. A comprehensive program for training courses on psychology for teachers considering their professional needs and personal requests that promotes continuous professional improvement and personal growth has been presented in the paper.

Key words: differentiation, individualization, postgraduate education, professional improvement, comprehensive program, psychological support.

Постановка проблеми.

Проблеми підготовки спеціалістів, підвищення їх кваліфікації та перепідготовки сьогодні у всіх розвинутих країнах світу визначаються як пріоритетні, що безпосередньо пов'язані з економічним і культурним розвитком, соціальною стабільністю будь-якої держави. Саме ефективне функціонування відповідної системи забезпечує в суспільстві високу планку професіоналізму, сприяє гармонійному поєднанню суспільних і особистісних

інтересів. Надання державою кожній людині реальних можливостей підвищити свій професійний рівень, привести його у відповідність до вимог, що швидко змінюються є важливою складовою і гарантом демократизації суспільства [1,2,4,7].

На основі соціально заданих демократичних цілей розвитку і вдосконалення освіти взагалі і загальноосвітньої школи зокрема конкретизуються сучасні вимоги до рівня кваліфікації педагогічних кадрів, які стають основою для розроблення конкретних цілей функціонування системи підвищення їх кваліфікації, останні в свою чергу, стають системоутворюючим чинником тієї роботи, яка проводиться з слухачами. Такі цілі визначають зміст післядипломної освіти, особливості організаційних форм і методів, вимоги до суб'єктів і об'єктів, науково-методичного забезпечення і навчально-методичної бази. Результат взаємодії цих компонентів - підвищення рівня кваліфікації педагогічних кадрів, який забезпечує реалізацію завдань, поставлених суспільством перед освітою і школою, підвищення ефективності і якості їх роботи [5,8,9].

Особливої уваги сьогодні потребує психологічний компонент як невід'ємна складова життєвої і професійної компетентності сучасної людини. Це є передумовою формування нового педагогічного мислення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Професійна підготовка і перепідготовка спеціалістів базується переважно на процесі пізнання тих аспектів, що стосуються змістовного, предметно-орієнтованого компонента педагогічної діяльності. Незважаючи на те, що особистісний компонент педагогічної діяльності визнається як найбільш значущий фактор впливу на учнів, з його актуальними і потенційними можливостями пов'язується розв'язання широкого кола практичних завдань, в першу чергу тих, що мають місце в системі підготовки освітянських кадрів, тільки в останні роки в системі педагогічної освіти почали використовувати технології особистісного розвитку спеціалістів. В

цьому напрямку вітчизняна психологія має значний досвід дослідження проблем особистості та її розвитку як у теоретичному так і прикладному (передовсім педагогічному) аспектах, які розроблялися як класиками психології (Г.С.Костюк, С.Л. Рубінштейн), так і сучасними вченими (К.О. Абульханова-Славська, Г.О. Балл, М.Й. Боришевський, С. Д. Максименко, В.Г. Панок, В.А. Семиченко, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева, Т.С. Яценко та інші).

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Проведений аналіз літературних джерел показав, що аспект визначення змісту психологічного компоненту курсової підготовки, загальних, специфічних та особливих потреб вчителів ще недостатньо досліджений.

Формулювання цілей статті

Метою статті є обґрунтувати науково-методичні засади диференціації та індивідуалізації навчання психології в системі післядипломної освіти вчителів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Тривалий час проблема підвищення кваліфікації вчителів розглядалась як суто організаційна, і теоретично не досліджувалась.

Наприкінці ХХ століття увагу дослідників було привернуто до теоретичних основ підвищення кваліфікації працівників освіти. У цей період визначаються концептуальні засади і методи дослідження особистості вчителя (М.М. Заброцький, Н.В. Кузьміна, Д.Ф. Ніколаєнко), психолого-педагогічні ідеї щодо особистісного професійного розвитку вчителя (І.А. Зязюн, Т.О. Балл, Т.В. Говорун, Ю.М. Кулюткін [6], С.О. Мусатов, В.Г. Панок, В.А. Семиченко[9], Г.С.Сухобська, І.О. Синиця, Н.В. Чепелева, Т.С. Яценко), вдосконалення навчального процесу на факультетах підвищення кваліфікації (Н. Борисова, В.С. Демчук).

Предметом наукового дослідження стають диференціація навчання на

основі підсумків атестації (Т. Тищенко), технології роботи з вчителями (Н.В.Клюєва)[3].

Аналіз психолого-педагогічних особливостей системи післядипломної освіти, проблем навчання дорослих, методологічних та теоретичних підходів до підвищення ефективності педагогічної діяльності в працях вітчизняних та зарубіжних психологів показує значну кількість досліджень, присвячених становленню і розвитку післядипломної освіти, розробці методологічних підходів до неї, однак ґрунтовних досліджень, присвячених диференціації й індивідуалізації навчання педагогів у закладах післядипломної освіти немає. Проблема задоволення потреб вчителів у психологічних знаннях, уміннях і навичках також залишається відкритою.

Встановлено, що система підвищення кваліфікації функціонує в двох напрямках: передача теоретичних знання, наукових положень і переказування методичних рекомендацій, передача готових «рецептів» вирішення проблемних ситуацій. Така позиція не залучає вчителів до самостійної пошукової роботи, не враховує їх професійний досвід, не спонукає до створення свого індивідуального стилю роботи [3,5,6,9].

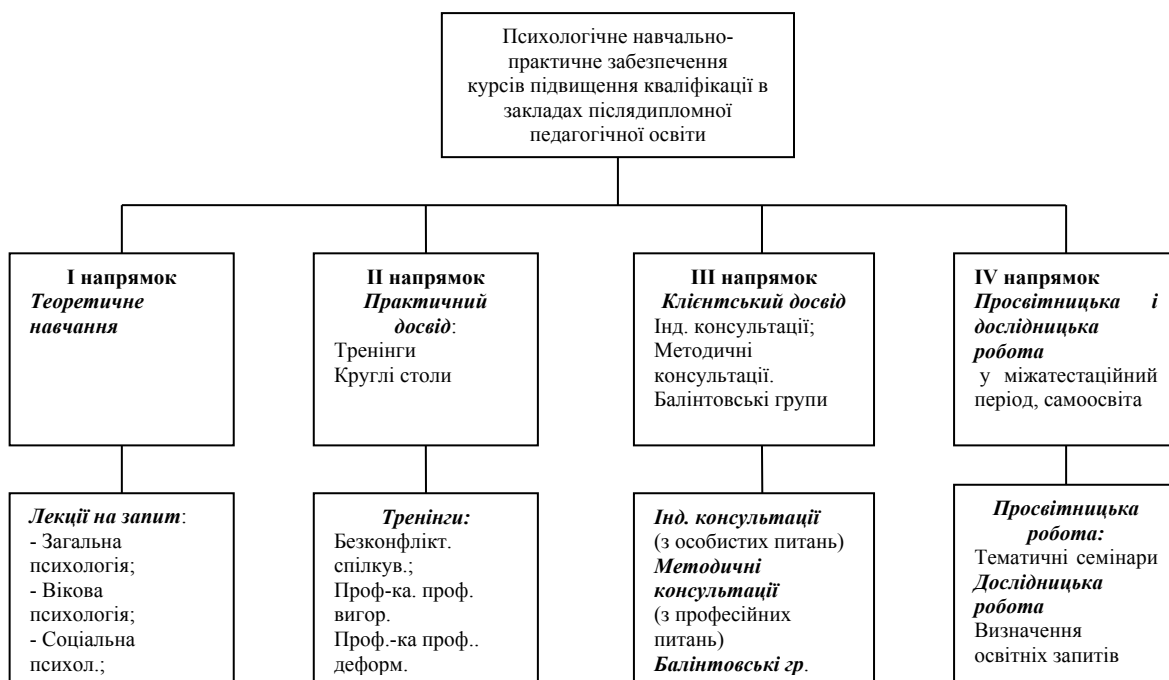
Брак фундаментальних теоретичних розробок у галузі післядипломної освіти значною мірою зумовив використання в процесі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів принципів, форм і методів вузівського навчання. Закономірно, що при курсовій перепідготовці використовують теоретичні положення психології і педагогіки вищої школи.

Навчальні програми курсової перепідготовки з психології більше орієнтовані на ті дисципліни, які викладач читає для студентів вищої школи, на теми дисертаційних досліджень, вузьких напрямків наукових і дослідницьких інтересів фахівців або на загальні питання. При складанні програм для різних категорій слухачів не враховується дійсний рівень знань з психології і професійний досвід кожної категорії. Така психологічна підготовка не тільки знижує мотивацію до навчання психології, але й невілює розуміння можливості застосування отриманих знань й умінь у практичній

фаховій роботі.

Керуючись цими висновками було проведено емпіричне дослідження досвіду навчання психології на курсах підвищення кваліфікації вчителів і створено експериментальну комплексну програму для оптимізації психологічного компоненту курсової підготовки на засадах диференціації та індивідуалізації.

Комплексна програма курсової підготовки вчителів з психології

Реалізація програми здійснювалась в 4 етапи.

На першому етапі було проведено вхідне анкетування з метою визначення освітніх та індивідуальних потреб вчителів, рівня їх психологічної компетентності, обсягу запитів. Уніфіковано відповіді, виділено загальні питання психології, на їх основі розроблено 4-х годинний теоретичний курс у вигляді традиційних лекцій для кожної категорії слухачів.

На другому етапі було визначено основні пріоритети, проблемні питання, характерних для даної аудиторії і розроблено 6-и годину тренінгову програму з урахуванням практичного досвіду, наявної категорії, освітніх запитів і потреб слухачів. Це дозволило практично вирішувати поставлені проблемні ситуації, відпрацьовувати необхідні навички, набувати особистий

досвід, відточуючи індивідуальний професійний стиль.

На третьому етапі було запропоновано різні форми психологічного супроводу у вигляді індивідуальних консультацій, балінтовських груп, віртуальних консультацій через мережу інтернет.

Четвертий етап проходив у між атестаційний період, як постійно діюча форма наскрізної освіти. Щомісячно на тематичних семінарах розглядались питання, які не увійшли до основної програми. На це було виділено годину часу. На цьому етапі проводилась дослідницька робота із визначення освітніх потреб і запитів для формування програми з психології для наступних курсів підвищення кваліфікації.

Якісно-кількісна оцінка ефективності впровадження експериментальної програми здійснювалась шляхом порівняльного аналізу із даними контрольних груп.

Встановлено зокрема, що у вчителів з експериментальної групи з'явилась упевненість у тому, що вони зможуть вирішувати проблемні ситуації, які раніше не могли вирішити. Так 50% вчителів вищої, 73% – першої і 33,3% – категорії дали позитивну відповідь на відміну від контрольної групи, де 18% вчителів вищої, 32% – першої і 13,3% другої категорії вважають, що курс психології допоміг розібратися у проблемних питаннях, принаймні теоретично. Не змогли б вирішити проблемні ситуації 7,1% слухачів вищої категорії, 3,8 – першої і 10% – другої категорії з експериментальної групи на противагу слухачам з контрольної групи, відповідно по 24% – вчителів вищої і першої і 36,7% другої категорії.

Таблиця 1

Динаміка вирішення питань із застосуванням отриманих психологічних знань

Категорія	Так		Ні		Не знаю	
	Експерим. група	Контр. група.	Експерим. група	Контр. група.	Експерим. група	Контр. група.
В. кат	50,0	18,0	7,1	24,0	42,9	58,0
I кат.	73,1	32,0	3,8	24,0	23,1	44,0
II кат.	33,3	13,3	10,0	36,7	56,7	50,0

З'ясовано, також, наскільки важливими є отриманні знання з психології для вчителів особисто і для їх професійної діяльності.

Як для особистості важливими виявились знання з психології 70% слухачам вищої категорії, 61,5% – першої категорії і 83% – другої категорії з експериментальної групи. Значимим, але дещо нижчими вони були і для слухачів з контрольної групи відповідно 58% – вищої, 60% – першої і 40% другої категорії. Не важливими виявились такі знання 5,7% вчителів вищої категорії з експериментальної групи і 36% вчителів вищої категорії з контрольної групи, а також 32% слухачам – першої і 46,7% – другої категорії цієї групи.

Для професійної діяльності знання з психології важливі майже однаково як для експериментальної так і для контрольної груп, а от не важливими виявились для слухачів 28% вищої, 36% – першої і 30% – другої категорії контрольної групи, а також для 2,9% слухачів вищої категорії експериментальної групи

Таблиця 2

Значення отриманих знань з психології для вчителя як для особистості і професіонала

Для вас особистості						Для професійної діяльності					
Дуже важливі		Важливі		Не важливі		Дуже важливі		Важливі		Не важливі	
Експ. група	Контр. група.	Експ. група	Контр. група.	Експ. група	Контр. група.	Експ. група	Контр. група.	Експ. група	Контр. група.	Експ. група	Контр. група.
24,3	6,0	70,0	58,0	5,7	36,0	35,7	10,0	61,4	62,0	2,9	28,0
38,5	8,0	61,5	60,0	0	32,0	42,3	8,0	57,7	56,0	0	36,0
16,7	13,3	83,3	40,0	0	46,7	26,7	13,3	73,3	56,7	0	30,0

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого дослідження вимагають такі напрями: вплив гендерних особливостей на індивідуальні і загальні потреби у психологічних знаннях; аналіз і корекція індивідуальних систем психологічних захистів; взаємодія вчителів зі шкільними психологами в методичній роботі школи; пошук інноваційних форм організацій навчання психології на курсах підвищення кваліфікації і психологічного супроводження вчителів у міжкатестаційний період.

Висновки.

Незважаючи на визнання напрямку післядипломної освіти стратегічною для України, розробку ряду урядових законодавчих актів, теоретичних досліджень у цьому напрямку проблема психологічної освіти педагогічних кадрів в рамках курсової підготовки на засадах диференціації та індивідуалізації недостатньо вивчена. Доведено, що у вчителів існують усвідомлені та неусвідомлені психологічні проблеми. Усвідомлені проблеми вчителі у своїй практичній діяльності вирішують самостійно або із залученням фахівців. Неусвідомлені проблеми як особистого характеру, так і професійної екологічності спричиняють різного роду професійні деформації, які впливають на робочі стосунки і є причиною особистої дисгармонії. За результатами емпіричних досліджень визначено шляхи реалізації принципи індивідуалізації (врахування професійного стажу, особливостей спеціалізації, наявного рівню знань та практичних навичок з психології) і диференціації (реалізується на засадах індивідуальних запитів, особистісних особливостей, рівня домагань, з врахуванням професійних деформацій) при викладанні психології. Запропоновано комплексну програму курсової підготовки вчителів, яка реалізується протягом атестаційного і міжатестаційного періоду. Визначено зміст і форми роботи з слухачами, яка містить систему занять за запитами слухачів, тренінги і індивідуальні консультації. Виділені пріоритети навчання за базовими проблемами для різних категорій педагогів: друга категорія – проблеми педагогічного спілкування, перша категорія – проблеми емоційного вигорання, вища категорія – проблеми професійної деформації. Експериментальна апробація запропонованої програми довела її ефективність.

Список використаної літератури.

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). – К.:Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Закон України "Про вищу освіту" // Сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/

3. Ключева Н.В. Технологии работы с учителем / Ключева Н.В. – М.: ТЦ "Сфера", 2000. – 192 с.
4. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні // Сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/topic/pdosv/knc>
5. Крисюк С.В. Післядипломна освіта педагогічних кадрів: реалії і перспективи/ Крисюк С.В. // Освіта і управління, Т. 1, №1, 1997 – 192с.
6. Кулюткин Ю.Н. Социальная обусловленность непрерывного образования – // Офіційний сайт журналу «Вопросы психологии» [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.voppsy.ru/issues/1989/892/892005.htm>
7. Левченко Т.І. Концепція неперервної освіти у світовому контексті / Неперервна професійна освіта: теорія і практика / Левченко Т.І. // Науково-методичний журнал. – 2001. – Випуск 3. – 212 с.
8. Семиченко В.А. Психологічні зміни педагогічних працівників і їх врахування у професійній підготовці і післядипломній освіті / Неперервна професійна освіта: теорія і практика / Семиченко В.А. // Науково-методичний журнал. – 2001. – Випуск 3. – 212 с.
9. Семиченко В.А. Актуальні проблеми реформування системи післядипломної освіти в Україні / Семиченко В.А. // Післядипломна освіта в Україні – 2002. – № 2. – С. 56–60.

УДК 378.015.3:159.922.6

Проблема диференціації та індивідуалізації навчання психології в закладах післядипломної педагогічної освіти

*О.Б. Дубчак, ст. викладач кафедри психології і педагогіки
Університету сучасних знань
Elena16161@mail.ru*

Методологія дослідження. За допомогою системного підходу досліджено стан викладання психології в закладах післядипломної педагогічної освіти в Україні, виявлено особливості функціонування існуючої системи. Емпіричними і математично-статистичним методами оцінено фактичний стан викладання психології в рамках курсової підготовки вчителів в залежності від категорії і спеціальності.

Результати. Проаналізовано зміст потреб і мотивів одержання психологічних знань та навичок на курсах в залежності від категорії і спеціальності. Запропоновано комплексну програму курсової підготовки вчителів, визначено зміст і форми роботи з слухачами, виділено пріоритети навчання за базовими проблемами для різних категорій педагогів.

Новизна. Виявлено особливості розвитку потреб і мотивів вивчення вчителями психології в залежності від категорії і спеціальності. Розроблено й апробовано комплексну програму курсової підготовки з психології для вчителів усіх категорій з урахуванням їх професійних потреб та індивідуальних запитів. Визначено зміст і форми викладання психології в системі післядипломної педагогічної освіти на засадах диференціації та індивідуалізації.

Практична значущість. Вперше запропоновано комплексну програму підготовки вчителів з психології на засадах диференціації та індивідуалізації, доведено можливість психологічного супроводу під час курсової підготовки й у міжтестастійний період, а також визначена тематика і методика проведення тематичних семінарів, що сприяють безперервному професійному самовдосконаленню і особистісному зростанню.

УДК 378.015.3:159.922.6

Проблема дифференциации и индивидуализации обучения психологии в учреждениях последипломного педагогического образования.

*Е.Б. Дубчак, ст. преподаватель кафедры психологии и педагогики
Университета современных знаний
Elena16161@mail.ru*

Методология исследования. С помощью системного подхода исследовано состояние преподавания психологии в учреждениях последипломного педагогического образования в Украине, выявлены особенности функционирования существующей системы. Эмпирическими и математическо-статистическими методами оценено фактическое состояние преподавания психологии в рамках курсовой подготовки учителей в зависимости от категории и специальности.

Результаты. Проанализировано содержание потребностей и мотивов получения психологических знаний и навыков на курсах в зависимости от категории и специальности. Предложена комплексная программа курсовой подготовки учителей, определено содержание и формы работы со слушателями, выделены приоритеты обучения по базовым проблемам для различных категорий педагогов.

Новизна. Выявлены особенности развития потребностей и мотивов изучения психологии учителями в зависимости от категории и специальности. Разработана и апробирована комплексная программа курсовой подготовки для учителей всех категорий по психологии с учетом их профессиональных потребностей и индивидуальных запросов. Определено содержание и формы преподавания психологии в системе последипломного педагогического образования на основе дифференциации и индивидуализации.

Практическая значимость. Впервые предложена комплексная программа подготовки учителей по психологии на основе дифференциации и индивидуализации, доказана возможность психологического сопровождения во время курсовой подготовки и в межаттестационный период, а также определена тематика и методика проведения тематических семинаров, способствующих личностному росту и непрерывному профессиональному самосовершенствованию.

The problem of differentiation and individualization of teaching psychology at postgraduate pedagogical education schools

*O.B. Dubchak, senior lecturer of Psychology and Pedagogy Department
at the Modern Knowledge University*

Elena16161@mail.ru

Research Methodology. The condition of teaching psychology at postgraduate pedagogical education schools in Ukraine was investigated using a systematic approach. Special features of functioning of the existing system were revealed. The actual condition of teaching the psychology within the teachers' training course depending on the category and specialty was estimated by empirical and mathematical-statistical methods.

Results of the Research. The needs and motivations of obtaining psychological knowledge and skills in courses have been analyzed depending on the category and specialty. A comprehensive program of training courses for teachers has been offered, the substance and forms of work with the audience has been defined, the priorities of studying for different categories of teachers have been identified through the basic problems.

Novelty of the Research. The peculiarity of development of teachers' needs and motivations in the process of studying psychology depending on teachers' category and specialty has been investigated. A comprehensive program of training courses for teachers of all categories of psychology has been developed and tested taking into account their professional needs and personal requests. The substance and form of teaching the psychology in postgraduate education system have been defined on the principles of differentiation and individualization.

The practical significance of the Research. Such a comprehensive training program for teachers of psychology on the principles of differentiation and individualization has been presented for the first time. The possibility of psychological support during the course training and before the exams has been proved. Moreover, the subject-matter and methods of holding the theme seminars that promote continuous professional improvement and personal growth have been identified.